

Рогова П. І. Інформаційно-комунікаційна взаємодія бібліотек освітянської мережі: стан та перспективи / П. І. Рогова // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, 3 берез. 2011 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), О. М. Яценко (заст. голови) та ін.]. — К., 2011. — С. 6—16. — Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CFAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.library.edu-ua.net>. — Назва з екрана.

Рогова П. І.

к. і. н., с. н. с, директор ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК ОСВІТЯНСЬКОЇ МЕРЕЖІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті оприлюднюються здобутки та визначаються перспективи діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського як науково-методичного центру мережі освітянських бібліотек МОНМС України та НАПН України відповідно до НДР, які вона розробляє. Охарактеризовано перспективи інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотеки з регіональними книгозбірнями.

Ключові слова: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; інформаційно-комунікаційна взаємодія бібліотек; єдиний галузевий інформаційний ресурс; інформаційно-аналітичне забезпечення.

Зростання інформаційно-комунікаційного потенціалу суспільства сприяє розгортанню інноваційних процесів в діяльності сучасних бібліотек України, що відбувається на основі запровадження широкого розмаїття комунікаційних засобів у їх організаційних, техніко-технологічних, структурно-функціональних трансформаціях, налагодженні взаємодії з іншими соціокомунікаційними структурами, пошуку інноваційних технологій і механізмів співпраці. До інноваційних процесів на сучасному етапі відноситься інформаційно-комунікаційна взаємодія. Інформаційно-комунікаційна взаємодія (ІКВ) – термін, який увійшов до наукового обігу та понятійно-категоріального апарату бібліотекознавства завдяки науковим

обґрунтуванням І. О. Давидової та О. Ю. Мар'їної [1; 2]. Зокрема О. Мар'їною відзначено, що ІКВ в регіональній бібліотечній системі являє собою складну форму соціокомунікаційної взаємодії, яка розглядається як процес налагодження взаємозв'язків між її учасниками, що призводить до трансформаційних змін як в окремій бібліотеці, так і в бібліотечній системі загалом [2, с. 3]. Такий інноваційний розвиток бібліотечних систем зумовлений загальними кардинальними змінами, що відбулися в соціоінформаційній сфері суспільства, зокрема бібліотечно-інформаційному середовищі, а ІКВ стає інтерактивною, мережевою формою комунікаційної взаємодії, яка відображає багатогранність комунікації в інформаційному середовищі.

Необхідно наголосити, що налагодження інформаційно-комунікаційної взаємодії – досить складний процес, що вимагає чіткої координації діяльності та розроблення стратегічних напрямів взаємодії бібліотек, що вирішується шляхом створення бібліотечних корпорацій і асоціацій. Для мережі освітянської бібліотек України, наймолодшої з мереж в Україні, актуальним є сьогодні питання вивчення й визначення напрямів, форм і методів організації ІКВ між бібліотеками мережі, що сприятиме формуванню спільного єдиного галузевого ресурсу (ЄГІР), розвитку партнерства, співробітництва, інтеграції матеріальних, інтелектуальних зусиль у бібліотеках мережі для розв'язання своїх сьогоднішніх і стратегічних завдань.

У сучасній Україні відомі приклади ІКВ бібліотек різних видів. Це діяльність щодо формування:

- центрального кооперативного каталогу, координатор – Кіровоградська ОУНБ;
- регіонального освітньо-інформаційного порталу бібліотек ВНЗ м. Миколаєва, координатор – бібліотека Миколаївського університету кораблебудування;

- двох окремих галузевих міжрегіональних корпоративних проєктів медичних бібліотек, координатори – Вінницький медичний інститут та Національна науково-медична бібліотека України;
- проєкту «Наукова періодика України», що об'єднує 1248 повнотекстових журналів, представлених на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), координатор – НБУВ;
- об'єднаної довідкової служби бібліотек України «Віртуальна бібліографічна довідка», координатор – Національна бібліотека для дітей та ін.

Відомо, що найпоширенішими формами корпоративної взаємодії є:

- формування електронних ресурсів різних видів;
- корпоративна каталогізація;
- інформаційна діяльність;
- віртуальна довідкова служба;
- МБА, ЕДД тощо.

Упродовж 10-річчя ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як науково-дослідна установа та головний науково-методичний та координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОНМС України та НАПН України, у своїх наукових проєктах розробляла теоретичні, організаційні та методичні засади системи інформаційного забезпечення фахових потреб освітян, активно втілюючи у практику наукові розробки, інноваційні методи роботи, тим самим спонукаючи дії бібліотек мережі на активізацію і модернізацію процесів їх діяльності щодо забезпечення принципів **рівного доступу** до інформаційно-бібліотечних ресурсів та **навчання громадян України протягом усього життя**.

Отже, можна вважати, що колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за 10-річчя закладено фундамент для розвитку ІКВ з бібліотеками мережі у таких напрямках:

I. Науково-дослідному.

II. Науково-інформаційному.

III. Щодо формування електронних ресурсів.

IV. Учасі у громадському русі.

Так, упродовж цих років у кожному з напрямів бібліотекою здійснено наступне:

I. У науково-дослідній діяльності:

1) розроблено теоретичні, методологічні й організаційні засади створення мережі освітянських бібліотек МОН та НАПН України як системи інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, що сприяло закладанню фундаменту ІКВ;

2) досліджено історію освітянських бібліотек України.

II. У науково-інформаційній діяльності:

1) розроблено наукові, науково-методичні й організаційні засади системи інформаційного забезпечення освітянської галузі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеками мережі, складовими якої є: бібліографічний, реферативний та аналітичний напрями. Розроблено модель системи. Розпочато спільну роботу з втілення цієї системи у практику;

2) вперше в Україні під керівництвом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з бібліотеками мережі розпочато створення цілісної системи бібліографічних видань з питань педагогіки та психології, якої до кінця ХХ ст. в Україні не існувало, а також концентрацію видань з вищезазначених питань у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та відтворення в електронних каталогах бібліотеки та мережі освітянських книгозбірень;

3) розпочата системна популяризація здобутків педагогів України та світу шляхом підготовки та видання біобібліографічних покажчиків у традиційному та електронному вигляді, які надалі надходять до бібліотек мережі. На порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з

бібліотеками різних типів і видів створюється електронний інформаційно-бібліографічний ресурс „Видатні педагоги України та світу”;

4) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочато створення реферативної інформації для формування галузевого сегменту з питань педагогіки та психології у загальнодержавній електронній реферативній базі даних („Україніка наукова”) та її паперовому варіанті (УРЖ „Джерело”), яку спільно створюють ІПРІ, НБУВ, ННМБ, ДНСГБУ. З ініціативи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у формуванні цього сегменту впродовж 2009-2010 рр. беруть участь 12 провідних бібліотек освітянської мережі;

5) з кінця 2007 р. на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано спільне формування галузевої реферативної бази даних (беруть участь 12 бібліотек освітянської мережі). Реферативна база на 01.01.11 р. вже налічує понад 17 тис. рефератів українською, російською й англійською мовами;

6) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бере участь у створенні інформаційно-бібліографічного ресурсу «Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України» (координатор – НБУВ).

III. Щодо формування електронних ресурсів:

1) завдяки створенню ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2007 р. свого порталу освітянська спільнота отримала доступ до фахової бібліографічної та повнотекстової інформації, підготовленої не лише фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а й бібліотеками освітянської мережі зарубіжних установ;

2) з 2003 р. створюється електронний каталог ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, який на 01.01.11 налічує близько 100 тис. записів, доступ до якого надається через веб-портал бібліотеки. З 2009 р. розпочато експериментальну кооперативну співпрацю з бібліотеками мережі щодо аналітико-синтетичного опрацювання документів для ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

3) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бере участь у двох із вищезазначених проектах, а саме: об'єднана довідкова служба бібліотек України «Віртуальна бібліографічна довідка», «Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України», що є прикладом ІКВ, а саме:

а) «Об'єднана довідкова служба бібліотек України «Віртуальна бібліографічна довідка»», координатор – Національна бібліотека для дітей, завдяки чому на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано інноваційну форму інформаційно-бібліографічної служби для освітян, молоді, що навчається, – «Віртуальна довідка» (користувачі через Інтернет оперативно отримують інформаційну допомогу освічених бібліографів щодо своїх інформаційних запитів);

б) у проекті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – «Видатні педагоги України і світу» беруть участь бібліотеки мережі та інших видів бібліотек.

IV. Участі у громадському русі.

Новим кроком у партнерських стосунках є участь ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі (деяких) у роботі Української бібліотечної асоціації (УБА). Асоціації невіддільні від професійного співтовариства, вони є центром інноваційних процесів й виразником цілей, цінностей й ідеології бібліотечної діяльності. УБА визначила свою лідерську позицію – сприяння розвитку бібліографічно-інформаційної сфери, бібліотечній професії і професіоналізації кадрів. Показником ефективних дій УБА стало отримання нею грантів на проведення конференцій, семінарів, круглих столів для підвищення фахового рівня бібліотекарів України, започаткування конкурсів. УБА спільно з Айрекс започаткували в Києві та обласних центрах України тренінгові центри, де системно проводиться підвищення кваліфікації бібліотекарів, низку заходів з розвитку лідерства. Айрекс створив програму «Бібліоміст», яка сприяє втіленню інновацій в практику. На жаль, освітянські бібліотеки не в повній мірі залучаються до участі у роботі УБА, але процес розпочато. Я впевнена, що чим більше

колективних та індивідуальних членів УБА буде від нашої мережі, тим активнішою й цікавішою буде наша спільна робота.

Отже, завдяки вищезазначеному необхідно підкреслити, що інформаційно-комунікаційна взаємодія між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеками мережі є. Вона проявляється сьогодні в активізації системного забезпечення фахових інформаційних потреб науковців та практиків, інноваційних підходах щодо здійснення науково-інформаційного супроводу наукових досліджень інститутів НАПН України, забезпечення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу ВНЗ, студентів, вчителів, батьків та користувачів з інших галузей.

З метою активізації інноваційних процесів, посилення ІКВ між бібліотеками освітянської мережі та ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та поглиблення інформаційних процесів у освітянській галузі у межах НДР *«Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України»*, що здійснюється ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, розробляються наукові, науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України й розпочато їх втілення в практику. Науковим керівником даної НДР к. і. н., с. н.с. О. М. Яценком створено *«Концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки і освіти України, яка є основою принципово нових підходів щодо підготовки і представлення інформації»* [3] в інформаційному просторі нашої держави. Метою концептуальної моделі є визначення стратегії формування, функціонування та розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сучасної педагогічної науки, освіти і практики в Україні, яка є однією зі складових частин системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України. У вересні 2010 р. на міжнародній науково-практичній конференції, що проводила Державна науково-педагогічна бібліотека України імені

В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) підводилися результати НДР, здійснюваної бібліотекою впродовж 2006–2010 рр., – «Теоретичні засади формування всеукраїнського єдиного інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського». Одним із результатів НДР було розроблення стратегії подальшої діяльності книгозбірень освітянської мережі МОН і НАПН України щодо створення галузевого інформаційного ресурсу для повноцінного інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної науки, освіти і практики. Було зазначено, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з бібліотеками мережі має формувати єдиний галузевий інформаційний ресурс (ЄГІР) у традиційній та електронній формі.

Виконання зазначеного вище може бути за умови ІКВ. Отже, у зв'язку з цим нами вбачаються такі подальші дії щодо посилення ІКВ та спільні кроки щодо стратегічного напрямку діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі – поглиблення і поширення системи інформаційного забезпечення науки і освіти, формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу освітянської галузі України, що має здійснюватися у кілька етапів. В умовах обмежених кадрових, матеріальних та фінансових ресурсів найбільш ефективними кроками мають бути такі:

- 1) поглиблення співпраці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками освітянської мережі щодо кооперації та інтеграції у створенні інформаційних ресурсів;

- 2) активне запровадження кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів з галузевої тематики для створення електронного каталогу у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та у бібліотеках мережі; надалі – зведеного (корпоративного) електронного каталогу;

- 3) продовження спільного формування на кооперативних засадах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з провідними освітянськими бібліотеками України бібліографічних ресурсів та реферативної галузевої

бази даних й галузевого сегменту у загальнодержавній електронній реферативній базі «Україніка наукова»;

4) втілення у практику діяльності бібліотек галузі положень Концепції інформатизації мережі бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів України для піднесення їхньої ролі в навчально-виховному процесі, створення умов, що сприятимуть наближенню рівня навчання у загальноосвітніх навчальних закладах до європейських і світових стандартів;

5) шляхом інтегрування інформаційних ресурсів з питань педагогіки, психології та освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек освітянської галузі України формування електронної бібліотеки галузевого спрямування, яка у перспективі стане сегментом національної електронної бібліотеки;

6) проведення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського раціональної політики з книгозбірнями мережі щодо переведення на електронні носії раритетних видань та видань, що віднесені до Національного надбання України й цінних та рідкісних видань, які користуються підвищеним попитом у бібліотеках, що в кінцевому результаті приведе до створення галузевої електронної бібліотеки з актуальних питань педагогічної науки і практики;

7) розроблення методичних та організаційних засад для організації на базі існуючої служби міжбібліотечного абонементу (МБА) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського єдиної системи МБА та електронної доставки документів (ЕДД), створити міжнародний міжбібліотечний абонемент (ММБА);

8) створення на базі існуючого порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського мегапорталу з віртуальним представництвом на ньому освітянських бібліотек України;

9) розвиток дослідницьких проєктів у сфері інформатики, лінгвістичного забезпечення інформаційних процесів, а також проєктів, що сприятимуть позитивним змінам у сфері сучасних методів обслуговування з

урахуванням інформаційних потреб користувачів і можливостей нових технологій;

10) створення на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського депозитарію наукових праць інститутів Національної академії педагогічних наук України;

11) шляхом придбання електронних баз даних вітчизняних і закордонних виробників (повнотекстових, реферативних, довідково-бібліографічних тощо) збільшення кількості джерел бібліотечно-інформаційного забезпечення для розвитку науки й освіти;

12) розширення співробітництва з провідними бібліотеками України і світу з використання мережних і цифрових технологій у формуванні фондів, розширення контактів з інформаційними онлайн-центрами;

13) створення на базі мегапорталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського єдиного вікна доступу до вітчизняних та світових освітніх ресурсів.

У результаті буде створено повномасштабну інтегровану галузеву бібліотечно-інформаційну систему, яка об'єднає галузеві ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та регіональні бібліотечно-інформаційні ресурси й послуги, сприятиме залученню фахових світових ресурсів. Також буде сформовано ресурс, який повноцінно забезпечуватиме інноваційний розвиток вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики. Це стане новим етапом щодо формування інформаційного простору національної системи освіти.

Література

1. *Давыдова, И. А.* Библиотечно-информационное производство: науч.-метод. пособие. – М.: Либерия-Бибинформ, 2008. – 168 с.
2. *Мар'їна, О. Ю.* Інформаційно-комунікаційна взаємодія як фактор розвитку регіональних бібліотечних систем. Автореф. канд. дис. ... кандидата наук із соціальних комунікацій. – Х., 2011. – 20 с.

3. *Яценко, О. М.* Концептуальна модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України / О. М. Яценко; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010 – 24 арк. – Рукопис.